

ПОСТАЦІ СВЯТЫХ У ВЫХАВАЎЧЫМ ПРАЦЭСЕ АЙЧЫННЫХ ЕЗУІЦКІХ КАЛЕГІЎМАЎ У 1569–1773 гг.

Самусік Андрэй Фёдаравіч

Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт
(г. Мінск, Беларусь)

У артыкуле аналізуецца важны напрамак актывізацыі выхаваўчага працэса ў айчынных езуіцкіх калегіўмах у 1569–1773 гг., а менавіта: зварот да станоўчага прыкладу найбольш паважаных у каталіцкай царкве асоб. Найперш дзеля гэтага пашыраўся культ Дзевы Марыі, а таксама святых апекуноў Рэчы Паспалітай і ВКЛ Яна Кантыя, каралевіча Казіміра ды Станіслава Косткі, якія таксама лічыліся асабістымі заступнікамі вучнёўскай моладзі і прафесуры.

Аналіз “Зместа і асноўных прынцыпаў навучання ордэну езуітаў” (“Ratio atque institutio studiorum Societatis Jesu”, 1599) паказвае, што мэту асветы яго аўтары бачылі ў выглядзе ступенчатай канструкцыі – яна павінна была спрыяць паляпшэнню адукаванасці членаў ордэна, якая дазволіць ім шырока распаўсюдзіць атрыманыя веды сярод насельніцтва, што прывядзе людзей да пазнання Бога і выратавання душы: “Гуманітарныя і натуральныя навукі падрыхтоўваюць інтэлект для тэалогіі, дапамагаюць у дасканалым разуменні і практычным ужыванні рэлігійнай ісціны і дзякуючы свайму зместу спрыяюць дасягненню гэтай мэты...”. Разам з тым, яскравай адметнасцю арганізацыі вучэбна-выхаваўчага працэсу ў езуітаў была слабая ўвага выкладанню багаслоўскіх навук непасрэдна ў самім 5-класным калегіўме. У статуце адзначалася: “Хай хрысціянскае вучэнне будзе вывучана і прачытана па памяці ў пятніцу ці ў суботу... Таксама ў пятніцу альбо суботу настаўнік прамовіць гамілію ці растлумачыць сэнс якой-небудзь хрысціянскай дактрыны на працягу паўгадзіны”. Пры гэтым, аднак, настаўнікаў усё ж абавязвалі імкнуцца да таго, каб вучні: “маглі набыць не толькі веды, але і навыкі паводзін, вартыя хрысціяніна” [1, с. 1–2, 98–100, 111].

Дасягалася гэта ў тым ліку праз азнаямленне са зборнікамі з біяграфіямі святых. У Рэчы Паспалітай аўтарам падобнага твора стаў вядомы літаратар

П. Скарга, які ў час свайго рэктарства ў Вільні выдаў тут 2-томную польскамоўную працу “Жыцці святых” (1579), карыстаўшуюся надзвычай вялікай папулярнасцю ажно да сярэдзіны XX ст. Дадзены твор на 4/5 уяўляў сабою пераклад з латыні вельмі пашыранай у тыя часы 6-томнай кнігі нямецкага манаха-картэзіянца Л. Сурыюса “Агляд Свяшчэннай гісторыі” (Кёльн, 1570–1575). Акцэнт тут рабіўся на праведным жыцці святых і іх пакутах за веру. Цікавасць для езуіцкіх выхаванцаў мелі звесткі аб аддаленых у прасторы ды часе экзатычных краінах, а таксама інфармацыя па гісторыі антычнасці ды сярэднявечча (царкоўнай, палітычнай). Меўся тут і “Дадатак”, дзе распавядалася пра закатаваных пратэстантамі каталіках у Англіі і Францыі. Былі ў ім змешчаны біяграфіі І. Лайёлы ды мучанікоў з ліку членаў ордэна. Тры жыццяпісы прысвячалася аўтарам суайчыннікам – кракаўскаму прафесару Я. Кантыю, каралевічу Казіміру і праведнаму маладзёну С. Костцы [2, с. 600–631].

Трэба адзначыць, што менавіта гэтыя асобы, прызнаныя, дарэчы, Ватыканам афіцыйнымі патронамі Польшчы ды ВКЛ, актыўна ўжываліся езуітамі ў выхаваўчым працэсе. Так, Ян Кантый (Вацэнга) вучыўся ў 1413–1415 гг. у Кракаўскай акадэміі, а пазней выкладаў у ёй ды выконваў святарскія абавязкі. Ён быў узорам для настаўнікаў і іх вучняў – вызначаўся набожнасцю, імкненнем да справядлівасці, дабрачыннасцю, адсутнасцю цікавасці да кар’еры ды празмернага матэрыяльнага дабрабыту, стараннасцю ў падрыхтоўцы да заняткаў і г.д. З юнацтва Ян вельмі клапаціўся аб збяднелых. Калі быў студэнтам бясплатна перапісваў лекцыі для студэнтаў, не меўшых грошы на прыгожае іх афармленне. У сталым узросце ён адмаўляўся ад уласнага адзення і абутку, сілкаваўся толькі каб падтрымаць свае жыццёвыя сілы, а ўсе свае прыбыткі аддаваў тым, хто жыў у нястачы. Здзейсніў некалькі разоў паломніцтва: адно ў Іерусалім і чатыры пешшу ў Рым [3, с. 416–420]. У сваю чаргу ў жыцці, памершага ў 25-гадовым узросце ў Гродна, сына караля Казіміра IV – каралевіча Казіміра (1458–1484) – акцэнт рабіўся на эрудыраванасці (сярод яго настаўнікаў былі Я. Длугаш ды Калімах; ведаў лацінскую і нямецкую мовы), стрыманасці ў паводзінах, разважлівасці і добрамыслівасці. Таксама было вядома, што ён адмовіўся ад брака з дачкою германскага імператара Фрыдрых III з прычыны прыняцця цэлібата [4, с. 27–29].

Аднак, найбольш ідэальным прыкладам для пераймання для езуіцкіх вучняў быў Станіслаў Костка. Ён, насуперак уласнай сям’і, у час свайго навучання ў Венскім езуіцкім калегіуме ў 1564 г. вырашыў уступіць у ордэн і дзеля гэтага пяшком прайшоў 650 км да Дылінгена ў Баварыі, дзе звярнуўся за дапамогай да П. Канізія, які адправіў яго ў Рымскі навіцыят. Аднак, у 1568 г. 18-гадовы С. Костка памёр тут ад малярыі. У творах, прысвечаных кароткаму жыццю юнака заўсёды падкрэслівалася яго добрапрыстойнасць, адданасць веры, руплівасць у вучобе і г.д. Адначасова тут узгадваўся і яго старэйшы брат Павел, які таксама вучыўся ў Вене, але грэбаваў навукамі, граў у карты, піў віно ды высмейваў набожнасць Станіслава. Падобнае спалучэнне добрага і дрэннага выдатна падыходзіла для тэатральных пастацовак школьных тэатраў, дзе п’есы, прысвечаныя С. Костцы, ставіліся езуітамі з першай трэці XVII ст. [5, с. 1–4].

Былі трывала ўплецены ў працэс духоўнага выхавання і шырока практыкуемыя езуітамі спаборніцкія метадыкі навучання. Спадкаемцамі сярэднявечных студэнцкіх карпарацый сталі Кангрэгацыі (Брацтвы) Дабравешчання Найсвяцейшай Дзевы Марыі (“Sodalitas annuntiatae Mariae

Virginis”). Першая з іх узнікла ў Рымскім калегіўме ў канцы 1550-х гг. Папа рымскі Грыгорый XIII 5 снежня 1584 г. дазволіў стварэнне падобных арганізацый у іншых школах ордэна. Дазвалялася ствараць да трох Кангрэгацый: Малодшую (для граматычных класаў), Сярэдняю (для класаў паэтыцы ды рыторыцы) і Вялікую (для філасофскай і тэалагічнай студый). Сюды залічваліся толькі здольныя, набожныя і дысцыплінаваныя вучні-каталікі, а таксама іх таленавітыя іншаверныя аднакласнікі, згодныя выконваць каталіцкія абрады. Ад усіх іх патрабаваліся “прыстойныя паводзіны” і дапамога слабым вучням. Яны наведвалі турмы ды шпіталі, дапамагалі падрыхтавацца да споведзі і прычасця збяднелай моладзі. Кожная Кангрэгацыя мела ўласную касу, капліцу, харугву і святара. Узначальваў яе прэфект, абіраемы са “старэйшых ды разумнейшых юнакоў”. З ліку лепшых выхаванцаў ён прызначаў 12 памочнікаў, якія сачылі за поспехамі ў вучобе ды паводзінамі астатніх братоў [6, с. 5–11].

Такім чынам, езуіцкія педагогі для ўкаранення ў свядомасць вучнёўскай моладзі канонаў хрысціянскай маралі абралі не фармальны падыход механічнага завучвання правілаў належных паводзінаў у паўсядзённым жыцці, а больш эфектыўны метады наследвання станоўчаму ды натхняючаму прыкладу аўтарытэтных папярэднікаў. Не менш тонка было разлічана і права выхаванцаў змагацца за ўваходжанне ў Марыінскую кангрэгацыю. Толькі лепшым дазвалялася выконваць цяжкую, а часам і брудную працу ў тых жа шпіталях, якую зараз хутчэй даручылі б у якасці пакарання непаспяваючым вучням.

Літаратура

1. Ratio, atque institutio studiorum Societatis Iesu. – Roma : In Collegio Romano eiusdem Societatis, 1616. – II, 169 p.
2. Skarga, P. Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu na każdy dzień przez cały rok : w 4 t. / P. Skarga. – Kraków : Wydawnictwo Księży Jezuitów 1933-1936. – T. 4. – 1936. – 670 s.
3. Zawadzki, R.M. Św. Jan Kanty w świetle najnowszych badań / R.M. Zawadzki // *Analecta Cracoviensia*. – T. XXIII. – 1991. – S. 415-425.
4. Bieńkowski, T. Aspekty edukacji staropolskiej / T. Bieńkowski // *Rozprawy z Dziejów Oświaty*. – 2002. – T. 41. – S. 7-29.
5. Wizerunek Obroney Królestwa Polskiego Przez B. Stanisława Kostkę. Od młodzi Szlacheckiej w Collegium Lubelskim Societatis Iesu, w dzień Świętych Apostołów Symona y Iudy Roku Pańskiego 1632. na Theatrum wystawiony. – Lublin : Paweł Konrad, 1632. – 4 s.
6. Mullan, E. The Sodality of Our Lady : Studied in the Documents : in 2 parts / E. Mullan. – New York : P.J. Kenedy, 1912. – Part. 2. – 326 p.